
ROMÁNIA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Miskolczy Ambrus

Románia fasiszta és kommunista forradalom között

A kommunizmus és a faszizmus a demokratikus kultúra két patológikus formája; az egyik az univerzalizmusé, a másik a partikularizmusé. Létüket egyre inkább a másik létével legitimálták.

Romániában az adott nemzetközi helyzetben a kommunista alternatívának nem volt esélye. Az illegális kommunista párt létszáma még az ezret sem érte el. Elitjének szellemi színvonala nem ütötte meg a szomszéd országok párt-elitjeinek színvonalát. Viszont elszánt volt és ravasz. Tătărescu miniszterelnök a kommunistákkal is jól kijött. „Jó fiúk – mondta –, kis pénzért nagyon jó információkat adnak.”¹ Szovjetunió azonban veszélyes szomszédnak bizonyult. Amikor kommunista veszéllyel riogattak, a szovjet veszéllyel fenyegettek. És okkal, mert Moszkva nem mondott le Besszarábiáról, az Internacionálé pedig a Párizs-környéki békéket rabló, imperialista jellegűeknek tartotta. De a Szovjetunióknak még így is érvényesült a vonzása a munkásság körében. Ugyanakkor állandó katonai fenyegetést jelentett, mert Besszarábiáról nem mondott le. Nicolae Titulescu külügyminiszter, kétszer is a Népszövetség elnöke meg is próbálta rendezni a feszült viszonyt, Párizs–Prága–Bukarest tengely kialakításán fáradozott, Litvinov szovjet külügyminiszter hozzáállása is biztatónak bizonyult. De Károly menesztette. Túl önállóan bizonyult, olykor a román parlamentet és a kormányt is megkerülte, világpolitikát akart csinálni, és ez már a franciáknak is sok

---

¹ Hudiță: *Jurnal politic*. [1 ianuarie 1940–7 septembrie 1940.] București, 1998. 69.

volt, egyik francia miniszter 1937-ben a román külügyminiszternek: „ez az úr francia minisztériumokat akar csinálni és felbontani.”² A németeket és az olaszokat kifejezetten ingerelte. Károlyt inkább az bosszantotta, hogy csúnyákat terjesztett róla, és részben Berlint akarta megnyugtatni, ugyanakkor Titulescu utóda is elődje külpolitikáját folytatta, a semlegességi politikát. A pedig király Szovjetunió és Németország ellenségével, Lengyelországgal szövetséget kötött.

A szovjetellenes hangulat a román belpolitika egyik meghatározó mozzanatának bizonyult. Összefonódott az antikommunizmussal, amiből maga a Vasgárda is sarjadt.

Codreanu sztrájkterő munkásvezérként lépett a színre, és racionálisan végig gondolta saját misztikáját, amikor a Duca-perben azt fejtegette, hogy „ameddig érvényesül a kommunista misztika, addig szükség van áldozatkészésre is a román nemzet oldalán. Az ő misztikájuk nem hatalommal győzhető le, hanem csak másik misztikával, az internacionalista kommunista misztikával nem lehet csak nacionalizmusunk misztikájával szembeszállni, fegyelmükkel csak a mi fegyelmünk szállhat szembe, áldozatkészségükkel csak a mi áldozatkészségünk, és fanatizmusuk mértékét csak a mi misztikánk fanatizmusa haladhatja meg. Nem engedhetjük meg, hogy egy miliméterrel is nagyobb legyen az ő misztikájuk, mint a miénk, vagy hogy fanatikus áldozatkészségük meghaladja a miénket, hiszen akkor már másnap legyőznek.”³ Ennek a legionárius misztikának a része a kollektív üdvözülés képzelete is, és pedig az, hogy Isten ítélőszéke előtt nemcsak az egyének, hanem a népek és nemzetek is megjelennek, hiszen a végső cél: a feltámadás – a Megváltó Jézus Krisztus nevében. És Codreanu a legionárius emlékezetben a poklokban szenvedni kész hősként jelenik meg. Nemcsak azt mondta, hogy „magunkra vesszük e nép minden bűneit”, hanem azt is, hogy „kész akár tízezer évig szenvedni a pokol szurkos üstjében azért, hogy népe egy lépést tegyen a megváltás útján.”⁴

² Călinescu 329

³ MID, 15/1/1934. 28–29.

⁴ Grigore Manoilescu: Om din altă plămădă: Corneliu Codreanu. *Codreanu și epoca sa*. Szerk. Gabriel Stănescu. Norcross, 2001. 164.

A megváltáshoz evilági szenvedésen és önfeláldozáson keresztül vezetett az út. A szenvedés általi megváltáshoz a munka általi társult. Codreanu a fészekfőnökök számára írt könyvecskéjében költői kérdések formájában vázolta fel azt a célt, amelyet a kommunisták is vallottak: „Azt hiszitek, hogy mi nem tudunk mocsarakat lecsapolni? Nem tudjuk a hegyekben rejlő energiát felhasználni, és az országot elektromossággal ellátni? Nem tudunk városokat emelni? Nem tudjuk elérni, hogy földjeink a többszörösét teremjék? Nem tudunk gazdag földjeink terméséből minden románnak kenyeret biztosítani? Nem tudunk olyan törvényeket hozni, amelyek az időnek és nemzeti sajátosságunknak megfelelő államgépezet jó működését biztosítják? Nem tudunk ötéves terveket kidolgozni? Nem tudunk a Kárpátok bércein olyan hazát emelni, amely fároszként világít Európa közepén? És amely kifejezi román géniuszunkat? Tudunk.”⁵ E nagy vállalkozás előhírnökeiként Codreanu munkatáborokat állított fel, a legjelentősebbet a tengerparton, nem messze Lupescu villájától. Itt a paramilitáris rendben megvalósult a nemzeti egység: jól képzett mérnök és egyszerű munkás együtt dolgoztak, jöttek is a magas rangú katonák és értelmiségiek erre a csodára, és anyagilag segítettek. A legionárius munkatábor az új világ üzenetét hozta. Ennek ellensúlyozására a király gyorsan meg is alapította az országőr (cserkész) mozgalmat. Csakhogy amíg a legionárius propaganda-fényképeken izmos legények a munkának nekivetkezve feszítenek és sűrögnek-forongnak, az országőrökről készített fotókon látszik, hogy csak mímelik a munkát, nehogy egyenruhájuk bepiszkolódjék. A király is komikusan hat a maga dísz-rövidnadrágjában. Ráadásul Iorga „az országőr lányoknak azt ajánlgatta, hogy akasszák fel magukat ízléstelen sárga nyakkendőjükkel, amiért nem a román parasztasszonyok szép szövött ingjében járnak”.⁶

A legionárius munkatáborok hálózata viszont rohamosan kezdett kiépülni, diplomákat, hidakat, utakat javítottak. A kormányzat látva a sikert, tiltással élt. Csakhogy a mozgalom a táborokkal megindult lépést a munkások megnyerése és szervezése felé. Codreanu felállította a

⁵ Codreanu: *Cărticica*, 14., 111–112.

⁶ Mikecs László: *Románia*. 1940. 20.

„Legionárius Munkásság Testületét”. A legionárius munkások száma immár majdnem elérte a kommunista és a szocialista munkásokét, de még alatta maradt a cuzistakénak, hiszen ők korábban kezdték az antiszemita propagandát. A Vasgárda térhódítását elősegítette az is, hogy a Parasztpárt 1929-ben és 1933-ban nyílt – fegyveres – harcot vállalt a munkások ellen.

Amikor 2000-ben megkérdeztek egy öreg legionáriust, hogy mi volt a Vasgárda célja, nem kertelt: „Hogy ne csatlakozzanak a kommunizmushoz. Tehát... hogy megnyerjék a munkásokat a Legionárius Mozgalomnak... [...] elmagyarázták nekik, hogy mit akarnak a kommunisták magukkal a munkásokkal: tehát, egyesek úgy dolgoznak, hogy majd megszakadnak, a másik henyél, és ahelyett, hogy a munkájuk után kapnának bért, elveszi az, aki henyélt. Ez a kommunizmus! Tehát ... hogy mindenkinek legyen mit enni... Amíg a Legionárius Mozgalom azt mondja: a munkást jól fizessék meg, és legyen ő is részvényes a vállalatnál, amelyben dolgozik, és akkor jó kedvvel fog dolgozni, mert ott emelkedik részvényeinek az értéke. És ... az utcán ne gondterhelten menjen, arra gondolva, hogy nincs elég pénze gyermekei lábbelijére és öltözékére, hanem úgy sétáljon, mint a német, sétabottal, jól öltözve.” Így a Villamosok Társaságánál minden munkás legionárius lett, „nem a kommunisták vonalát követték, akik lerombolják a templomokat, és mások javát elveszik, anélkül hogy dolgoznának. Tehát egyes emberek, úgy mint a falusiak, földet vásároltak lányaik számára, hozománynak. Nem a kocsmában vesztegették az idejüket, hanem dolgoztak és vásároltak a gyermekeiknek. Hogy jöjjön a kommunizmus és a hamut is kivegye a tűzhelyből! Így a munkások megértették, hogy ez az igazság.”⁷

És nemcsak ők. Emil Cioran öccse, Aurel 1995-ben nem tagadta, hogy Codreanu nagyságán kívül volt valami, ami ma is komolyan hat rám: az, ahogy a Legionárius Mozgalom a gazdasági problémákat megközelítette. A Mozgalom vendéglőket, kávéházakat nyitott, ahol nagyon jó ebédet adtak, bort is korlátozott mennyiségben. Számomra rendkívülinek tűnt, hogy az árakat nem rögzítették. Mindenki saját anyagi erejéhez és kedvére

⁷ Țara, *Legiunea, Căpitanul*, 95–96.

fizetett.”⁸ Itt a Kapitány együtt evett és ugyanazt a társaival. Elvitte a kommunista utópiát a kommunistáktól. Mert hogyan is hangzik a kommunizmus jelszava? „Mindenki tehetsége szerint, mindenkinek szükségletei szerint.” Közben Codreanu népviseletben feszített, aminek szintén meg lehetett a maga varázsa. Megnyerte a faluról városba járó embereket is. És nemcsak így Keserűen tudatta egyik rendeletében, hogy „Bukarest, ez végtelen embertenger, mintha ki lenne tépve a nemzet lelkéből, és önálló életet él”, nyoma sincs a régi vendégszeretetnek, ezért a légkör megváltoztatása érdekében lássák vendégül a falusiakat, akik a városba jönnek. (Akik erre hajlandóak, adják le nevüket és címüket Alexandru Basarab festőnél.⁹ Codreanu keserűsége realizmussal párosult. A város lakossága ugyanis 1918-tól 1938-ig megkétszereződött, majdnem 400 ezerről majdnem 800 ezerre emelkedett, és 1930-ban a bukarestieknek csak 15%-át tették ki azok, akik ott is születtek.¹⁰

A munkások megnyerésének jelentőségét 1936 októberében világosan megfogalmazta: egy vagy két éven belül hatalomra kerülnek, és pedig „amikor úr leszek a munkásság fölött is, akkor ezzel a két erővel, egyrészt a diákokkal, másrészt a dolgozókkal, bárki is legyen hatalmon, arra kényszerítem, hogy átengedje nekünk, legionáriusoknak a vezetést. A parasztokra nincs szükségünk, hiszen őket úgy vezetheti az ember, ahogy akarja. Mégis jó, ha ők is tudnak a legionáriusokról, akik Új Romániát akarnak teremteni.”¹¹ A legionárius világ immár a román társadalom vertikumát átfogta a vajdai családok sarjaitól a legutolsó parasztig. A három legerősebb csoport a szélsőjobboldali diákság, a zsidó konkurenciát eltávolítani akaró kispolgárság és a munkásság. 1944-re a kommunista párttagok száma a munkások körében mintegy ezerre olvadt le, a többség a szocialista szakszervezetekhez vagy a Légi-

⁸ <http://planetcioran.blogspot.hu/2006/11/entretien-avec-aurel-cioran.html> (2014-01-16)

⁹ Codreanu: *Circulări*, 102.

¹⁰ Oliver Jens Schmitt: „Zum Kampf Arbeiter” – Arbeiterfrage und Arbeiterschaft in der Legionärsbewegung (1919–1938) *Insenzierte Gegenmacht von rechts. Die „Legion Erzengel Michael” in Rumänien 1918–1938.*Szerk. Armin Heinen, Oliver Jens Schmitt. München, 2013. 281.

¹¹ CNSAS Penal 11784/8. 174.

óhoz kötődött.¹² Emellett ennek lett a legerősebb értelmiségi tábora a szélsőséges pártok között. Egyrészt valósággal ide taszított az értelmiségi lét sivársága, másrészt a felismerés, hogy a tömegeknek elite-re van szüksége,¹³ és a mozgalom győzelmi esélyét Németország gazdasági és politikai előretörése biztosítja.

1937-es csendőrségi kimutatás szerint így alakultak a két póluson a pártlétszámok:

	Legionáriusok	Cuzisták	Kommunisták	Szocialisták
Értelmiségiek	2 440	1 165	993	185
Papok	195	143	9	–
Tanárok, tanítók	343	213	43	5
Munkások	13 521	22 866	8 148	6 798
összes	16 499	24 397	9 193	6 988

A hatalom megpróbálta megosztani a legionárius világot, felkarolta azt, hogy a mozgalomból kiváló Mihail Stelescu új szervezetet hozzon létre „A románizmus keresztes háborúja” néven, és hasonló című lapot indítson, amelyben Codreanuról minden rosszat elterjesztettek, és ami a legsúlyosabb, azt, hogy nem is román, hanem lengyel, ukrán, német, magyar keverék. És miután állítólag meg is akarta mérgezni a Kapitányt, egy tífzós kommandó végzett vele, kórházi ágyán szitává lőtték, és feldarabolták. A brutalitással az árulást, mint nemzeti betegséget akarták felszámolni, de a hadbírótság most már nem ismert kegyelmet, életfogytiglani fogságot mért ki rájuk. A gyilkosság botrányát azonban feledtette az, hogy hét legionárius ki ment harcolni Spanyolországba, és ketten életüket veszítették: a Légió eszének tartott Ion Moța, Codreanu sógora és Vasile Marin, aki a fasiszmus történetéből doktorált. A temetési menet országos diadalmenetként hatott.

A király ezek után miniszterelnökséget ajánlott Codreanunak, de ez elutasította az ajánlatot, arra hivatkozott, hogy a Légió még nem érett meg a hatalomátvételre. Nem akart a többi pártvezér sorsára jutni, akik hónapok-évek alatt elhasználódtak, és akadt olyan is, akinek a pártja

¹² Stoenescu: *Istoria loviturilor*, III. 40.

¹³ Stoenescu: *Istoria loviturilor*, III. 183 Carandino

is eltűnt. Ugyanakkor Codreanu tisztában volt azzal, hogy mozgalma önmagában nem elég erős, szövetségeseket keresett. Amikor azt nyilatkozta, hogy ha hatalomra kerül, 48 órán belül szövetséget köt Németországgal, külső támaszt keresett. Igaz, a német fél egyelőre nem vette komolyan a mozgalmat, vallásos fanatizmusától idegenkedtek. Ugyanakkor hazai szövetségést is keresett Codreanu, egyszerűen azért is, hogy életét mentse, mert aki ismerte a királyt, tudta, most már nem ismer kegyelmet. 1937 végén – paradox módon – a szélsőjobboldal vezére a másik – a demokratikus – póluson elhelyezkedő demokrata Maniuval lépett egyezsége. Mindenki meglepetésére a választások idejére meg-nemtámadási szerződést kötöttek, amelyhez egyéb kisebb pártok is csatlakoztak, mint a Zsidó Párt is. Kétségtelen, ez a szerződés legitímálta a Vasgárdát, viszont elejét vette a választási kampányokkal és magával a választással járó erőszak elharapózásának. (A kommunisták, akik később Maniut nem győzték a fasizmussal való szövetkezéssel vádolni, azt az utasítást adták híveiknek, hogy Maniura szavazzanak.) Így kivételesen tiszta választásokra került sor, bár állítólag 300 ezer vasgárdista szavazatot sikerült elcsalni, és ami először fordult elő: a választásokat lebonyolító kormánypárt nem kapta meg a 40%-ot. A „Mindent a Hazáért” viszont majdnem 16%-ot szerzett. Patthelyzet alakult ki, bár a liberálisok a Magyar Párttal kormányt alakíthattak volna, és ha a Lupescu-ügyet elfelejtik, a 20%-ot elért parasztpártiakkal is. De nem teheték.

A király állítólag megint alkudozni próbált Codreanuval, de hiába. Jellemző a légkörre, 1932-ben Argetoianu az egyik kormányválság folyamán így nyugtatta meg aggodalmaskodó társait: „Ne aggódjatok, hol talál a király nagyobb svihákokat, mint mi?”¹⁴ Talált, most is. Gogát nevezte ki miniszterelnöknek, holott pártja Nemzeti Keresztény Párt, amelynek magját a Cuza-féle antiszemita Liga tagsága alkotta, még a 10%-ot sem érte el. Kormányára nem is tudott mást felmutatni csak zsidóellenes rendszabályokat, mintegy 300 ezer zsidót megfosztott állampolgárságától,¹⁵ aminek gazdasági válság lett az eredménye. Nae Ionescu fel

¹⁴ Mihail Manoilescu: *Memorii. II.* București, 1993. 356.

¹⁵ Ancel I. 81.

is volt háborodva, és régi barátjának, a zsidósága miatt üldözött Mihail Sebastiannak ki is fakadt:

„– Hogyan lehet azt állítani, uram, a román állampolgárok egy egész kategóriájáról, hogy élőhús kereskedelemmel foglalkoznak? Ez rágalom és minden egyes román állampolgárnak joga van a minisztert perbe fogni ezért a gyalázkodásért. Hogyan lehet, uram, öngyilkosságra és deklasszálásra kényszeríteni egymillió embert, anélkül hogy ne veszélyeztetnék magának a román államnak az alapjait?

Igyekeztem megnyugtatni – jegyezte fel Sebastian a naplójában – és arról biztosítani, hogy a zsidók lassú, sőt erőszakos legyilkolása nem olyan súlyos probléma, főleg azért, mert a Vasgárda sem fog másképpen eljárni.

– Tettleg így van, de szellemileg nem – válaszolta Nae. Mert kedvesem, bármekkorát is nevensz, nagy különbség azon ember között, aki gúnyból öl meg téged és aközött, aki ugyanezt teszi, de lelki fájdalommal.”¹⁶ Nae csodálója, Constantin Noica ezt úgy írta le, a maga konzencialitásával, amit mestere nehezen tolerált, és hű tanítványát igyekezett szemináriumaitól távol tartani, hogy „zsidó barátainkat nem annyira azért sajnáljuk, mert szenvedni fognak a legionárius mozgalomtól”, hanem azért „sajnáljuk a szenvedésüket, hogy egyáltalán nem vehetnek részt a román holnapban”, mármint a legionárius győzelemben – „még reményük sincs rá, még ennek illúziója sem”.¹⁷ Csakhogy a király, miután a radikális antiszemitizmus lejáratva magát, menesztette a Goga-kormányt, és bevezette saját diktatúráját. A szakirodalomban ma is megy arról némi vita, hogy vajon a király eleve erre készült, vagy csak a körülmények összejátszása kényszerítette erre. Az álnéven értekező magyar megfigyelő már 1931 augusztusában megjósolta, hogy ebben a pártok és pártvezérek egymáselleni tusakodásának világában, „ebből a harcból, mely mindenki harca mindenki ellen, királyi diktatúra látszik keletkezni. Erre készülnek a titkos és nyílt fasiszta szerveze-

¹⁶ Mihail Sebastian: *Jurnal 1935–1944*. Szerk. Gabriela Omăt. Bev. Leon Volovici. București, 1996. 146.

¹⁷ Constantin Noica: Între parazitul din afară și parazitul dinăuntru. *Vremea*, 1938. jan. 30. 523. sz.

tek, melyekbe több százezer fiatal rajongó egyesült.”¹⁸ Valójában éppen a rajongók számításait akarta keresztül húzni a király.

1938. február 10-én a király bevezette az ostromállapotot, a pártokat feloszlatta és Miron Cristeát, a pátriárkát nevezte ki kormányfőnek, annak ellenére, hogy az egyházfő szimpatizált a Vasgárdával.¹⁹ Iorga el is röhögte magát, amikor ez megáldotta Őfelségét és kormányát.²⁰ De nem is tehetett mást, mert a király, mint államfő egyben egyházfő is volt.²¹ Károly a fasiszta hatalmi technikák egyes elemeit ötvözte saját tekintélyuralmával. Alkotmányát a Goga-kormány külügyminisztere, Istrate Micescu írta, akit kora legnagyobb ügyvédjének tartottak,²² és korábban az antiszemita törvényhozásban is jeleskedett. A magyar újságíró csak álnéven írva merete az új alkotmányt zagyaléknak minősíteni, és az egészet „felháborító diktatúra”-nak. Mindenki várt: „A bukaresti ember, ez a harmadrészt nyugati, egyébként levantinus képződmény megszokta, hogy ne foglalkozzék a pillanatok lélektanával és történelmi elképzelésekkel, hanem egyszerűen gyűjtse a tényeket, főleg ha nem tud, vagy nem lehet az események irányításába befolyjni.”²³

Egyes kortársak faszizmusnak, sőt nácizmusnak nevezték ezt a diktatúrát. Valóban sikerült a parlamentáris demokrácia helyett valamiféle egypártrendszer felállítani, korporatista parlamenttel, a fasiszta Nagy Tanács mintájára felállított szenátussal és az elmaradhatatlan külsőségekkel és fraezológiával. Ennek a rendszernek hivatalos magyarázata: a politikai társadalmat a munka érdekeinek megfelelően szervezték meg.²⁴ És a király vigyázott arra, hogy uralmát csak „Isten kegyelmével” legitimálja, és nem úgy, mint korábban, amikor még „a nemzeti akarat”

¹⁸ Etédi: *Románia története a világháború után*. Bp. 1931. 65.

¹⁹ Durandin 299

²⁰ Hudiță: *Jurnal politic. 1 ianuarie–15 septembrie 1938.*, 111.

²¹ Sandu: *Un fascisme*, 232.

²² Lucian Boia: *Capcanele istoriei*. București, 2013. 186

²³ Szürke Barát A román parancsuralom. *Magyarság*, 1938. márc. 11. 57. sz.

²⁴ ER I. Noua Constituțiune din 1938 face un pas mai departe, căutând să organizeze societatea politică după interesele muncii și să dea o reprezentare în adunarea deputaților numai intereselor profesionale.

révén is uralkodott. Így még személyes tetteiért sem felelt, míg egy köztársasági elnök már ezekért felelős volt.²⁵ Ezzel biztosította magánélete védelmét, közben részt vett az egymást követő ünnepi rendezvényeken, és osztogatta a kitüntetésekét. És tagadta, hogy diktatúrát vezetett volna be, csak arról van szó, hogy „kormányzásom a végrehajtó hatalmon alapszik”.²⁶ Viszont az egyik magyar sajtótudósító elégedetten nyugtázta: „A magyarság nem érzi most azt a gyűlöletkeltő uszítást, amely éveken keresztül ellene izgatta a közhangulatot és megmérgezte a levegőt. A nacionalista sajtóból csaknem teljesen eltűnt az uszítás és az antiszemita lapok is mérsékelt tempóban úzik mesterségüket.” A politikusok meghúzták magukat. „Egyedüli fék, ami zabolázza őket: a király személye és munkája. Azt beszélük, hogy a király napi 15 órát dolgozik.” Járta az országot, hogy leváltsa a bűnös tisztviselőket, és újakat nevezzen ki.²⁷ Tíz kerületre osztotta az országot. Még sikeres történést is kinevezett az egyik élére, C. C. Giurescut, aki korábbi gazdálkodó tapasztalatait hasznosította, erdőt ültetett, diófákat a szőlős vidéken, faiskolákat alapított,²⁸ később propagandaminiszter, viszont nem keresett rajta 16 hónapig volt a két magas állásban, és ez neki 60 ezer lejébe került, anyagi csőd, és megértette, hogy a nagy 1848-as figurák miért szegényedtek el, míg most mások jól meggazdagodtak a politikából²⁹

Károly uralma abban is különbözik a fasiszmustól és a nácizmustól, hogy ezek alulról épültek fel, a román királyi diktatúra pedig felülről, és inkább pszeudofasiszta „puha” diktatúra. „Nem vagyunk fasiszták, nem vagyunk nemzetiszocialisták, hanem demofilek vagyunk demagógia nélkül” – mondta Călinescu,³⁰ a diktatúra oszlopembere. Goga búcsú

²⁵ ER I.: Domnitorul, astăzi Regele, este inviolabil în sensul <:ă nu este răspunzător nici chiar pentru actele sale personale, pe câtă vreme un președinte de republică, care este numai iresponsabil, răspunde pentru actele personale

²⁶ Odette Arnaud: *La nouvelle Roumanie*. Paris, 1938. 43.

²⁷ A Pesti Napló alkalmi tudósítójától. *Pesti Napló*, 1938, júl. 10. 131. sz.

²⁸ Constantin C. Giurescu: *Amintiri*. Buc. 2000. 273–275.

²⁹ Constantin C. Giurescu: *Amintiri*. Buc. 2000. 312.

³⁰ Ioan Hudiță: *Jurnal politic 1939*. Szerk. Dan Berindei. București, 2004. 55.

expozejában közelebb járt az igazsághoz, amikor arról beszélt, hogy a királyi diktatúra olyan hibrid, amely nem lehet tartós, és így köszönt el: „Izrael győztél!”³¹

Egyébként az ehhez a Goga-féle Izraelhez tartozó – zsidószármazású, de már katolikus – Elena Lupescu és családja ellenezte a diktatúrát, Lupescu hevesen nekiment Urdăreanunak és Călinescunak, egyenesen felelőssé tette őket a téves lépésért, de Tătărescu, Iorga, Vaida, Argetoianu már korábban meggyőzték a királyt az államcsíny szükségességéről, legfeljebb ennek az időzítése lepte meg őket.³² Február 24-én már népszavazásra bocsátották az új alkotmányt. 4,3 millió szavazóból 5843 szavazott ellene. A részvétel magas volt, mert büntetéssel fenyegették a távolmaradást. És a siker biztosítása érdekében nyilvánosan kellett igent vagy nemet mondani. De azért a népszavazás sikere Károlynak is sok volt,³³ és ő se hitte el, amit egy angol újságíró írt róla: „Minden román megmondja az embernek, hogy Károly király az ideális uralkodója.”³⁴ De még a Vasgárda is meghunyászkodott. Codreanu, hogy ne provokáljon, feloszlatta pártját, imára szólította híveit, de tudta, hogy a Légiót szervezeti felépítése miatt sem lehetett feloszlítani, mert alapja a fészek felszámolhatatlan, és a fészkekből bármikor újjáépülhetett a mozgalom. És összetartott a kiontott vér. Eddig az emberveszteségek mérlege: a legionáriusok 11 embert öltek meg, miközben több mint 500 legionárius jutott erre a sorsra.³⁵

A királyi diktatúrát egyedül a Vasgárda háttérbe szorítása és felszámolása legitimálta. Ez komoly dolog volt, egyébként röhögtek rajta. „...talpnyaló cikkekkel eliszapolták az irányított sajtót, állandó derűtséget fakasztva. Azt a hevenyészett, kapkodó, fölforgató, tömeges, nevetséges, következtelen, a román lélekkel ellentétes, a fölöslegesen szigorú vagy fölöslegesen megbocsátó munkát a pátriárka miniszterelnöksége s vallási tekintélye alá helyezték, ami súlyos ballépés volt e hitbuzgó

³¹ MID, 4/1930. 145.; CR 40/1938

³² Hudîță: *Jurnal politic. 1 ianuarie–15 septembrie 1938.*, 133.

³³ Hudîță: *Jurnal politic. 1 ianuarie–15 septembrie 1938.*, 134

³⁴ Sacherevell Sitwell: *Roumanian Journay.* London, 1938. 15.

³⁵ Z. Barbu: *Rumania. European Fascism.* Szerk. S. J. Woolf. London, 1970. 158

országban” – írta Krenner Miklós.³⁶ Nevetségesen hatottak a királyról szóló dicshimnuszok. Mert ugyan sokan okosnak tartották Károlyt, de annyira nem, mint az egymást felülmúló hódoló cikkek. Aztán a nevetők egyre többen nevetettek saját magukon is. A király ugyanis az év végére nemcsak megszervezte saját politikai szervezetét, amelyen kívül párt nem működhetett: a Nemzeti Újjászületés Frontját, de annak tagjait – a maga által tervezett és jelmezként ható – egyenruhába bújtatta. A volt temesvári polgármester szerint NUF-tagok 90% saját meggyőződése ellenére öltött maskarát,³⁷ és bízathatta magát és másokat a köszöntéssel: „Egészséget!”³⁸ És továbbadhatta a viccet: „Mi a hasonlóság a WC és a NUF között? Mindkettőre szükségből megy az ember.” De Károlynak is megvolt erre a dikciója: „Nincs akkora nagy s....m, hogy valamennyi politikus hozzáférjen, aki ki akarja nyalni.”³⁹ Az értelmiségiek is tolazkodtak, például a demokrata Ralea, aki a románok képlékenységéről és alkalmazkodó képességéről értekezett, vagy Blaga, aki korábban a Légióval rokonszenvezett, de még a Kapitány testvére, Decebal is gyorsan belépett a NUF-ba.⁴⁰ Nae Ionescu a NUF-ot nem tartotta életképesnek, de azzal már inkább, hogy király-misztikára van szükség, olyanra, hogy mindenki essen térdre a király előtt, mindenki számára legyen *mysterium tremendum*.⁴¹ De hiába, kitették egyetemi állásából, mert a király előírta, hogy az egyetemi oktatóknak hány könyve kell kiadnia, és „a Professzor” egyet sem tett közzé. A király bizalmi embere, Marinescu szerint talán azért ragaszkodott az egyenruha „hóbortjához”, mert „így akar bosszút állni az általa megvetett politikusokon”.⁴² 1939 februárjában már a királyi diktatúra alkotmányának szövegezője, Micescu is azt mondta egy naplóírónak, hogy a királynak le kellene mondania, egyen-

³⁶ [Krenner Miklós:] Maniu jön vagy a cine mintye? *Magyar Nemzet*, 1938. dec. 10. 91. sz.

³⁷ Coriolan Băran: *Reprivire asupra vieții. Memorii*. Arad, 2009. 350.

³⁸ Preda: *Rumâni*, 177.

³⁹ Ioan Scurtu: *Carol II*. București, 2011. 277.

⁴⁰ DGP, 278/1938

⁴¹ Dragomirescu Baranga: *Întrevederea*, 27.

⁴² Ioan Hudiță: *Jurnal politic 1939*. Szerk. Dan Berindei. București, 2004. 22.

ruháival beöntötte „az utolsó cseppet az örület poharába”.⁴³ De végül is sikerült totalitárius államot kiépíteni egykori szabadkőművesekkel és demokratákkal.

Az új kormányban az igazi hatalom Armand Călinescu, belügy-miniszter lett, kistermetű, de keménykezű. Félszemű, aki Károly szerint mindenki másnál jobban lát. Miron Cristea halála után miniszterelnökké lépett elő. Láttá, milyen veszélyt jelent Németország előre törése, és a Vasgárdában Hitler ötödik hadoszlopát látta. Miután a legionárius kantinokat betiltották, Iorga olyan cikket írt, amelyben azzal vádolta a legionáriusokat, hogy vendéglőkben államellenes összeesküvéseket szőnek, miközben agyagtárból esznek, fakanállal, melyet asztalhoz kell láncolni, nehogy ellopják. Mire Codreanu becstelenné nevezte Iorgát, ez pedig becsületsértési pert indított, és az alperest hat hónapra ítélték, majd megindították a hazaárulási pert Codreanu ellen, és az ítélet már tíz év kényszermunkára szólt. Călinescu is dolgozott a vádiraton, amely silány fércmunka lett, a per pedig rosszul rendezett komédia. A sajtó sejtelmesen utalt a náci kapcsolatra, de erre valójában nem találtak semmiféle írásos bizonyítékot. Számos vasgárdistát viszont internáltak, és mintegy tucatnyit perbe is fogtak. Miután Hitler a müncheni egyezményben kikényszerítette Csehszlovákia német területeinek annexióját, a király már csak az alkalomra várt, hogy Codreanut eltegye láb alól. Maniu meggyilkolásának ötlete is felvetődött, de ezt Călinescu megakadályozta, hiszen korábban ő maga is a Parasztpártban jeleskedett. A király november 19-25-én bejárta Franciaországot, Angliát és Németországot. Felmérte a helyzetet. Londonban és Párizsban Károly király hiteket kért a hadsereg fejlesztésére. Az ígéretek nem feleltek meg reményeinek. November 24-én magánjellegű látogatást tett Hitlernél. 28-án érkezett haza.

A 29-éről 30-ára virradó éj folyamán megölette Codreanut Duca és Stelescu gyilkosaival egyetemben. Hivatalos közlemény szerint „szökés közben” lőtték le őket. Valójában teherautón megfojtották a foglyokat, majd a jilavai börtön udvarán, mielőtt elföldelték volna őket, belelőttek a tetemekbe, hogy az orvos kiállíthassa a megfelelő láttelelet. (A kötele

⁴³ Hudiță: *Jurnal politic* 1939, 243.

viszont, amellyel megfojtották őket, a nyakukon hagyták.⁴⁴) A tetemeiket elföldelték, de két nap múlva kihantolták, és másik gödörbe hányták, kénsavval öntötték le, majd egy nagy cementlappal takarták el az egészet. Talán azért is, mert ismerték a néphiedelmeket, hiszen akiket ilyen módon öltek meg, mint Codreanuék, azok könnyen kísértetté, még hozzá vérszívó kísértetté változhatnak – a néphiedelem szerint. Szent András napjának éjszakája amúgy is a vámpírok, kísértetek gyűlésének időpontja. És bár Hitler került minden kapcsolatot Codreanuval, mert a náci vezetőkörök vallásos egzaltálnak tartották, megöletését Németország ellen irányuló lépésnek tekintették, és okkal. A náci párt viszont már egyre inkább támogatni kezdte a legionárius mozgalmat, míg korábban a Goga–Cuza-féle párt, valamint a Tătărescu fivérének alkalmi pártja kapott komolyabb német anyagi támogatást.

1939. augusztus 23-án a szovjet és a német külügyminiszter váratlanul paktumot kötött. Gyakorlatilag felosztották Lengyelországot és Németország átengedte a Szovjetuniónak Besszarábiát, valamint Bukovina egy részét. 1939. szeptember 1-én Hitler hadüzenet nélkül megtámadta Lengyelországot, és miután Nagy-Britannia és Franciaország hadat üzent Németországnak, kirobbant a második világháború. Románia egyre jobban elszigetelődött. Ugyanakkor átengedte a lengyel hadsereg maradványait, mintegy 60 ezer katonát és még 40 ezer civilt, sőt az oltalmat kereső lengyel elnököt is átengedte, amiért a német reklamálni próbált, de a király elhárította a látogatást. 1939 szeptemberének végén viszont egy gárdista kommandó bosszút állt, megölte Călinescut, a németellenes politika oszlopa volt. A király bosszúból mintegy 300 bebörtönzött vasgárdistát lövetett le, tetemeiket pedig közszemlére tették. A népi humor szerint a Vasgárda olyan lett már, mint a krumplici: a java a föld alatt van.⁴⁵ De a király a német katonai sikerek nyomasztó hatása miatt megtalálta az együttműködést az újjászerveződő Vasgárdával. Még hozzá azzal a Horia Simával, aki terrorakcióival valósággal ürügyet adott Codreanu meggyilkolására, hiába kérte a Kapitány híveit, hogy maradjanak nyugton, mert a bebörtönzöttek életével játszanak.

⁴⁴ http://www.fgmanu.ro/Carti/2/capitol_4 (2013-10-10)

⁴⁵ Nicolas M. Nagy-Talavera: *Fascismul în Ungaria și România*. București, 1996. 412.

Ezért sok legionárius Simát besúgó provokátornak tartja, és aztán valóban együttműködött a titkosrendőrséggel. Mindkét fél saját céljai érdekében használni akarta a másikat. Simát bevették a németbarát Ion Gigurtu kormányába, ott eljátszotta, hogy komoly német támogatást élvez, és aztán idejében kilépett, amikor a két évtizedes semlegességi politika csődöt mondott.

Márpedig ez a semlegességi politika olykor sikerrel kecsegtetett, legalábbis a román állami vezetés képzeletvilágában. Németországgal előnyösnek tűnő gazdasági szerződést kötöttek, és ennek keretében megkezdődött a román hadsereg felfegyverzése is. Gafencu külügyminiszter később így jellemezte hazája politikai és katonai helyzetét: „London által garantált, Berlin által felfegyverzett.”⁴⁶ Viszont még 1939 áprilisában Londonban és Párizsban úgy nyilatkozott, hogy háború esetén nem idegenkednek a szovjet segítségtől.⁴⁷ Károly király konklúziója: ha háború lesz, úgy kell viselkedni, mint 1914-ben, minél hosszabb semlegesség után, „adott pillanatban” belépni a szövetségesek oldalán⁴⁸ – ha hasznos.⁴⁹ Ugyanakkor a szovjeteknél is puhatolózott, olykor egyezkedni is próbált velük, vagy legalábbis úgy tett. És közben egy-egy bizalmasa – nyilván az ő beleegyezésével – olyasmiről vizionált, hogy ha Németország a Szovjetunióra támad, a jobb szárnyon ő lesz német-román seregek fővezére.⁵⁰ Urdăreanu még 1940 márciusában is Károly szovjetellenes hadba lépéséről beszélt. És ennek alapja volt még az is, hogy éppen ekkor a francia követ olyasmit fecsegett, hogy Franciaország az első német komolyabb támadásra összeomlik, az angolok pedig megegyeznek Hitlerrel a szovjetek rovására.⁵¹ És még az is elterjedt, hogy egyenesen a németekkel való megegyezést javasolta Károlynak,⁵² Mihai Ralea május 9-én már egy héten belülről jósolta a kommunista Lucrețiu

⁴⁶ Hillgruber: *Hitler*, 81.

⁴⁷ Hillgruber: *Hitler*, 87.

⁴⁸ Carol II: *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice. I.* 338.

⁴⁹ Carol II: *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice. I.* 409.

⁵⁰ Ioan Hudiță: *Jurnal politic 1939*. Szerk. Dan Berindei. București, 2004. 74–75., 130.

⁵¹ Hudiță: *Jurnal politic*. [1 ianuarie 1940–7 septembrie 1940.] București, 1998. 96.

⁵² Hudiță: *Jurnal politic*. [1 ianuarie 1940–7 septembrie 1940.] 99–100.

Pătrășcanunak a nagy támadást, amelynek jobb szárnyán királya lesz a fővezér.⁵³ Közben az ország a maga semlegességét hirdette. Hudiță meg is jegyezte naplójában: „Még egy nagyhatalom, mint Németország sem hazudhat a végtelenségig, [...] hát egy olyan kis ország, mint a miénk.”⁵⁴

Hitlert irritálta a király manőverezése. A román kőolajat elengedhetetlennek tartotta háborús készülődéséhez. A szovjetellenes háborúnak a román kőolaj volt az egyik alapfeltétele. Igaz, 1939-ig csak másodlagos szerepe volt, mert ára a világpiacnál magasabb volt, később viszont annál fontosabb lett.⁵⁵ Nem sokkal azután, hogy Franciaország összeomlott, – június 26-án este – a Szovjetunió bejelentette igényét Bessarabiára és Bukovina egy részére, és azt követelte, hogy a román hadsereg azonnal vonuljon ki. A király azokra a tanácsadóira hallgatott, akik attól tartottak, hogy ellenállás esetén három felől is megtámadják és felosztják az országot.

A szovjet területi revízióval átszakadt a gát. Németországnak, ha készülő keleti fellépéséhez biztos hátszínigot akart biztosítani és egyáltalán a térség számára megfelelő nyugalmat, akkor a bolgár és magyar területi revíziós követeléseknek is valamilyen formában eleget kellett tennie, aztán az „oszd meg és uralkodj!” politika jegyében egyiket a másikkal sakkban tartani. Killinger, német külügyi megbízott még a szovjet ultimátum átadása előtt néhány órával közölte az udvari marsallal, hogy engedjenek át némi területet, majd úgy is visszafoglalhatják.⁵⁶ Hitler viszont – szokatlanul kemény hangú – levélben szólította fel Károly királyt – Magyarország és Bulgária javára teendő – területi engedményekre, majd aztán a román miniszterelnöknek a két szomszédos országgal való közvetlen tárgyalást javasolt. A román-bolgár tárgyalások végül sikerrel jártak. Románia lemondott a Cadrilaterről. Magyarországnak viszont némi határ menti területet akart csak átengedni és azt is csak lakosságcserével. A magyar fél ezzel szemben Erdély déli részeinek kivételével mindent követelt. Az augusztus 23-i koronatanácsban

⁵³ Hudiță: *Jurnal politic*. [1 ianuarie 1940–7 septembrie 1940.] 142.

⁵⁴ Hudiță: *Jurnal politic* 1939., 29.

⁵⁵ Hillgruber: *Hitler*, 116., 165., 167.

⁵⁶ Carol al II-lea: *Între datorie și pasiune. II.*, 198.

Iorga is jelezte, hogy 1913-ban hibát követtek el a Cadrilater elfoglalásával, és ami Erdélynek azokat a területeit illeti, ahol a románok nincsenek többségben, Ionel Brătianu mértéken felül mohónak bizonyult, de a magyar kormány álláspontját olyan arcátlannak tartotta, hogy a tárgyalást elutasította.⁵⁷ A király, hogy Románia helyzetét is erősítse Németországgal és sajátját a szélsőjobboldali erőkkel szemben, augusztusban a nürnbergi zsidótörvényeket majdnem szóról szóra átültették.⁵⁸ De miután a magyar-román tárgyalások eredménytelenek maradtak, mindkét kormány képviselőit Bécsbe szólították, ahol – augusztus 30-án – Hitler döntött, miután már előzőleg elhatározta, hogy a tágabb értelemben vett Erdély területének két ötödét Magyarországnak visszaadja.⁵⁹ A bécsi döntés „rákényszerített szerződés”.⁶⁰ Igaz, a román külügyminiszter, Manoilescu ott helyt elájult, amikor meglátta a térképet az új határokkal. És azzal a sürgönnyel adta be az otthoniaknak a döntést, hogy ha nem fogadják el, akkor másnap Szovjetunió és Magyarország Romániára támad.⁶¹ Ennek a „másnapnak” nem volt sok realitása, Hitler maga is békére intette a magyar felet, viszont tudta, ha elmarad a területmegosztást kimondó bécsi döntés, akkor a térséget nehezebben tudja kézben tartani. Nevető harmadikként, mindkét felet kézben tartotta, hiszen Magyarország és Románia csak tőle várhatta, hogy igényei teljesülnek. A hivatalos Románia elfogadta a döntést, annak majdani megsemmisítését célzó hátsó gondolattal és szándékkal.

Románia területi és demográfiai veszteségei így alakultak: Beszarábia 44 500 km² hárommillió lakossal, amelynek 56% volt román. Bukovina 6 262 km² 800 ezer lakossal, és ennek 45% román. Észak-Erdély 43 492 km² mintegy 2,7 millió lakossal. A román statisztika szerint 1930-ban 52,7% román, 1941-ben 50,2%; magyar 1930-ban 39,0%

⁵⁷ Carol al II-lea: *Între datorie și pasiune. II.*, 245.

⁵⁸ Armin Heinen: *Rumänien, der Holocaust und die Logik der Gewalt*. München, 2007. 15., 46.

⁵⁹ Béni L. Balogh: *The Second Vienna Award and the Hungarian – Romanian Relations 1940–1944*. New York, 2011. 527.

⁶⁰ Nicolas M. Nagy-Talavera: *Fascismul în Ungaria și România*. București, 1996. 414.

⁶¹ Mihail Manoilescu: *Dictatul de la Viena*. București, 1991. 218.

továbbá 6% zsidó, 2,2% német; 1941-ben 50,2% román, 37,1% magyar, 5,7% zsidó, 2,8% német.⁶² Magyar népszámlálás szerint 1941-ben anyanyelv szerint 46,6% román, 47,5% magyar, 1,6% német.⁶³ (Vallás szerint 151 ezer izraelitát mutattak ki, ezek kétharmada magyar anyanyelvűnek vallhatta magát, egyharmada pedig jiddisnek. A román népszámlálások során nemzetiségre és felekezetre kérdeztek, a magyar népszámlálások során pedig az anyanyelvre és a felekezetre.)

A területi veszteségek miatt közhangulat a király ellen fordult, mire ez, hogy mentse a menthetőt, azt a Ion Antonescu tábornokot nevezte ki miniszterelnöknek, akit korábban azért internált, mert élesen elítélte a hadsereget bénító korrupciót, és egyre veszélyesebbnek tűnt. Antonescu korábban angolbarát volt, de most úgy látva, hogy ha ellenállnak, a román hadsereg külső támadás esetén 2–3 nap alatt összeomlik. Antonescu neki látott a kormányalakításnak, majd szeptember 6-án hajnalban kikövetelte a királytól a trónról való távozást, és azt, hogy a királyi méltóságot engedje át fiának, Mihálynak. Igaz, a király még eljátszott a gondolattal, hogy megöleti tábornokát, de látva a németek hozzáállását, elfogadta a feltételeket, és jól megrakott vonattal elhagyta az országot. A temesvári állomáson a legionáriusok még tüzet nyitottak a vonatra, de hiába. Antonescu és Sima sem akarta az új királlyal a viszonyt az apagyilkossággal megrontani. Közben a legionáriusok valamiféle puccsot kíséreltek meg, de az hamar kudarcba fulladt. A valóságos hatalom Antonescu kezébe került, aki maga mellé vette a Vasgárdát, mert szüksége volt tömegbázisra.

---

⁶² O istorie 258.

⁶³ <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdmagy.htm>